

Homloktér

Az európai versenyképesség csak közösségi szinten növelhető, nemzeti keretekben nem

Interjú Dr. Csaba László akadémikussal,
a Köz-gazdaság szerkesztőbizottságának tagjával

10.14267/VILPOL2024.04.01

Csaba László magyar közgazdász, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Kutatási területe a világgazdaságtan, ezen belül az összehasonlító gazdaságtan, valamint a nemzetközi gazdasági kapcsolatok. Számos magyar és angol nyelvű monográfia és tudományos publikáció szerzője. 1990 és 1994, valamint 1996 és 1998 között az Európai Gazdaság-összehasonlító Társaság alelnöke, 1999 és 2000 között pedig annak elnöke volt. Többek között az Acta Oeconomica, a Közgazdasági Szemle, a Külgazdaság, a Russian and East European Finance and Trade, a Europe–Asia Studies, az Intereconomics című tudományos szakfolyóiratok szerkesztőbizottságának tagja. 1984-ben védte meg a közgazdaságtudományok kandidátusi értekezését a Magyar Tudományos Akadémián, majd 1994-ben megjelent „Az összeomlás forgatókönyve” című könyve, amivel 1996-ban az MTA doktora címet nyerte el. 2007-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 2013-ban rendes tagjává választották. 2012 szeptemberében a Science Europe (Brüsszel-Berlin), 2013 szeptemberében a londoni székhelyű Academia Europea tagja lett.

Fő kutatási területe a világgazdaságtan, ezen belül az összehasonlító gazdaságtan, valamint a nemzetközi gazdasági kapcsolatok. Tudományos munkásságának kezdetén Kelet-Európa gazdaságtanával foglalkozott, majd a magyar és más rendszerváltások összehasonlító gazdaságtanával foglalkozott (pl. a gazdasági liberalizáció, a privatizáció és az átmenet problematikája). Ezt követően a közép-kelet-európai politikai gazdaságtan kérdéseiről publikált, majd a magyar kis- és középvállalkozói szektor, a kisebb gazdaságok és Európa világgazdasági kérdéseit és összefüggéseit kutatta.

Közel 350 tudományos közleménye összesen tizennyolc országban jelent meg. Publikációit számos könyv, illetve gyűjteményes kötet formájában adták ki. Munkáit elsősorban magyar és angol nyelven adja közre.

Köz-gazdaság: A választások kapcsán mindig elhangzik, hogy komoly jelentősége van a választásoknak. Mit jelent ez gazdaságpolitikai szempontból jelen esetben? Hol tart ma az európai gazdaság a globális szintén? Az EU gazdasági vagy geopolitikai egység, illetve hogyan harmonizálható a két szempont?

Csaba László: Az európai gazdaságpolitikában az EP, mint eredendően konzultatív és kezdeményező, valamint a szakapparátus tervezeteit jogszabályban jóváhagyó szerv fontos szerepet játszik. Bár az EU eredendően kormányközi jellegű, az elmúlt másfél évtizedben jelentős elmozdulás történt a nemzetek fölötti döntéshozatal irányában. Például az EKB korlátlan likviditás-teremtése, a Zöld Megállapodás, a nem hagyományos monetáris politikai eszközök, köztük a közös hitelfelvétel mind ebbe az irányba mutatnak. Az idén májusban, többségi döntéssel elfogadott bevándorlási megállapodás kiváló példája annak, hogy az egyet nem értők sem vonhatják ki magukat a közös döntésekből, hacsak nem akarnak kilépni.

Magyarország számára sem a kilépés, sem „Brüsszel elfoglalása” nem realitás. A magyar gazdaság, a magyar jogrend, a politika, a földrajzi és történelmi adottságok egyfajta strukturális meghatározóként érvényesülnek. Ezért számunkra valóban van tétje annak, hogy milyen döntések születnek. Utóbbiak a mindennapokat érintik, a belső égésű motorok eltiltásától az akadálytalan határátlépésig és persze a digitális Európa keretében az érzékeny információk kezelésének szabályaiig. Épp ezért sajnálatos, hogy a választók jelentős része egyáltalán nem informált e mindennapjainkat is befolyásoló kérdésekben, hanem az országgyűlési választások revánsaként, vagy edzőmérkőzéseként tekint az eseményre. Sokan bajban lennének, ha akár csak három vagy négy képviselőt meg kellene jelölniük azok közül, akik az Ő érdekeiben eljárnak Strasbourg-ban és Brüsszelben.

Meghatározó, hogy a pártok maguk is sokszor személyi átfedésekkel homályosítják el a látsást. Pedig a belpolitika terepe az országgyűlés és az önkormányzat. Eközben európai szinten az említett kérdésekben, de például a határvédelem, Ukrajna, a Nyugat-Balkán kérdésében Trump hatalomra jutása nélkül is a világkereskedelem minket érintő részében (például kínai elektromos autók és napkollektorok) döntéseket fognak hozni ezek a sokak számára ismeretlen személyek. Vagyis tetszik-nem tetszik, az EU geopolitikai egység, amit jó esetben a tagállamok értékközössége és polgárainak aktivitása tart életben. Nem lehet azzal érvelni, hogy két évtizede „nem ilyen lovat akartunk”, mert a ló nemcsak megöregedett, hanem át is alakult.

Ugyanakkor egyet kell érteni ama értékelésekkel, amelyek szerint a radikális jobboldal előretörése várhatóan nem lesz képes érdemi változásokat hozni az európai politikában. Egyfelől: a bevándorlás ügyében a korábban általuk képviselt szigor mára főárammá vált. Másfelől, a két fő jobboldali pártcsalád a legtöbb kérdésben ellentétes nézeteket vall, például a környezetpolitika terén.

Köz-gazdaság: Az európai versenyképesség javításában mi ma a legfontosabb kérdés? A versenyképesség emelése érdekében lehet-e számítani gazdaságpolitikai egységességre a gazdaságpolitikai irányítás tartalma és az intézményi oldala tekintetében?

Csaba László: Én azt hiszem, hogy az európai versenyképességhez olyan lépéseket kellene tenni, amelyeket csak közösségi szinten lehet megvalósítani, nemzeti keretekben nem. Ezek közül kiemelkedik a kutatás és fejlesztés, ami természete szerint globális. Ugyanakkor

– hogy ne menjünk messzire – lényegében nem látunk közleményeket a legfontosabb folyóiratokban a mi térségünkben, és Nyugat-Európából is csak keveset a top tíz lapban. Ha európai ember Nobel-díjat kap, akkor ő vélhetőleg évek óta Amerikában tanít. Nem érdemes itt a beiskolázási arányszámokkal vagy a manipulált egyetemi rangsorokkal előjönni, növekszik az elmaradás, pedig az EU jó keretet jelenthetne a fejlődéshez.

Egy másik terület, ahol sürgető lenne az előrelépés – de nem várom, hogy bekövetkezik –, az a tőkepiaci unió. E területen a leginkább nyilvánvaló az egységes piac hiánya, és ezért számos versenyhátrány ér mindannyiunkat. Megvan a megtakarítás, de azt a szomszéd országban nem lehet felhasználni – se beruházásra, se nyugdíj-előtakarékosságra. Pedig Európa növekedési krízisére ez lenne a megoldás – persze a rég esedékes dereguláción túl is.

Egy harmadik terület, amire az egységes piac lényegében nem terjed ki, a szolgáltatások. Ezek az egyes országok össztermékének 75-80 százalékát adják, és mégis az alapvető hozzáállás a piac védelme, nem közösségiesítése. Pedig a közbeszerzésektől az egészségügyig számtalan terület van, ahol a közös piac sokat hozhatna a konyhára.

Láthatólag szó sincs arról, hogy a nettó haszonélvezői pozíció határozná meg azt, érdemes-e egy országnak, konkrétan nekünk az unió tagjaként működni. Láthatólag nem a mezőgazdasági támogatások léte és mértéke dönti el azt, már ma sem, és még kevésbé a jövőben, hogy a nemzet egésze – és nem pusztán némely, szemfüles, jó kapcsolatokkal bíró tagja – jól jár-e vele. A versenynek mindig van áldozata, mégis közgazdasági közhely, hogy a közérdek ennek megőrzéséhez kötődik.

Köz-gazdaság: Az EU versenyképessége szempontjából az iparpolitikai irányítás szükségességét egyre többen vetik fel. Mekkora esélye van ennek, és a kibontakozó hadiipari kapacitás bővítés mennyiben segíti ezt az iparpolitikai törekvést? Milyen pénzügyi feltételei vannak az iparpolitikai-gazdaságpolitikai fejlődésnek?

Csaba László: Az iparpolitika eredendően nemzeti hatáskörbe tartozik. Sajnos a gyakorlatban sokan azzal azonosítják, hogy ingyen pénzt adunk a haveroknak, udvariasabban szólva a stratégiainak minősített tevékenységeknek. Az pedig háttérben marad, ami már a 80-as évtizedben is kész tény volt, hogy az uniós versenypolitika, ezen belül a támogatások áttekinthetővé és elszámoltathatóvá tétele az EU szabályozás egyik területe, ahol az előírásoknak – amerikai módra fogalmazva – foguk is van.

Fontos területe lehet az uniós szintű fejlesztéspolitikának a különféle címeken folyó kohéziós költségek. Ez a gazdaságpolitika némelykor háttérbe szoruló területi metszetét hozza vissza a képbe. Nem is alaptalanul: az egyes uniós országokban, és még inkább EU szinten rendkívüli fejlettségi különbségek jöttek létre. Viszonylag széles irodalom vizsgálja az ezzel kapcsolatos tapasztalatokat. Ha szabad egy interjúban – elkerülhetetlenül leegyszerűsítve – a lényegét összefoglalni, akkor ez a politika különféle okok miatt nem igazán sikeres. A lemaradó térségek felzárkóztatása – már csak a támogatási arányok okán is – a nemzeti költségek hatékonyságától, a szabályozás minőségétől, a korrupció visszaszorításától függ.

Ismerve a nettó befizetők, különösen az úgynevezett „fukar országok” álláspontját, még az is nyitott kérdés, hogy az EU Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszközének 2027-ben kifutó keretét – a GNI közel másik 1 százalékát – hajlandók lesznek-e 2028 után is közös célokra fordítani. Ezt – különösen a radikális jobboldal várható előretörése és a nagy tagállamok gyenge teljesítménye mellett – egyáltalán nem tekinthetjük adottnak. Ha ez igaz, a közös iparpolitika deklaratív jellege nemigen tud változni.

Köz-gazdaság: Az európai gazdaságpolitikai döntéshozatalban várhatóan mi lesz a szerepe az Európai Parlamentnek? Az EP befolyása nőni vagy csökkenni fog a következő időszakban? Át fog-e rendeződni az EB, az EP és az ECB közötti intézményi szerkezet?

Csaba László: Az említett intézmények állóháborúja az EU irodalom régi gyöngyszeme. Lesz miről írni. Ugyanakkor azt hinném, hogy az emberek életét befolyásoló kérdésekben az EKB az, aminek a szerepe nőhet, nem utolsó sorban a hozzájuk telepített bankfelügyelet, valamint a likviditás teremtésének korlátlan volta okán. A Tanács nem lesz képes az együttdöntési körök kiterjesztését meggátolni. Ugyanakkor a Parlamentben várhatólag megszűnik a korábbi három évtizedet jellemző, alapvetően Európa-párti és szociális, valamint környezeti irányultságú konszenzus. A Zöld Megállapodás a maga számszerű előirányzataival a megíúsult Lisszaboni programot – idősebbeknek a KGST-t – idézheti fel. Jól látható – amit több felmérés is igazolt –, hogy az uniós polgárok kétharmada-háromnegyede elvileg helyesli a zöld célokat, de konkrétan áldozni nem hajlandó erre. Ez az alapállás jogos, hisz az említett célokat sem alapos előkalkuláció, hatástanulmány, költségbecslés, sem társadalmi egyeztetés nem előzte meg. Például az elektromos autók tekintetében jól láthatólag mellé lőttek. A teljesség igénye nélkül ha csak azt vesszük alapul, hogy a gépkocsigyártók közül a Tesla, a Toyota és a Renault, de egyes hírek szerint a skandináv gyártók is visszakoztak, a német és az olasz autógyártók pedig jelentős közvetett támogatásokat lobbiztak ki maguknak – főleg a hagyományos és hibrid autók számára –, akkor látható, hogy a Parlament korábbi zöld irányvonala sem lehet eredményes. Ez egyben azt is jelenti, hogy az EP szerepe konkrét ügyekben inkább mérséklődni látszik, bár a napirend, a közbeszéd és a nemzeti jogszabályok alakításában továbbra is jelentős marad.

Köz-gazdaság: A választási eredménynek lesz-e hatása a magyar gazdaságpolitikára? Lát-e olyan – akár hazai akár EU-s – új körülményt, amely befolyásolná az eddigi magyar gazdaságpolitika irányát?

Csaba László: A magyar gazdasági döntésekben az elmúlt másfél évtizedben egyértelműen a politika elsődlegességének nyíltan vállalt elve érvényesült. Már az első évtizedben sem igazán jutott érvényre egy olyan törekvés, hogy a Közösséget használják föl a nemzeti célok elérésére – a kisebbségpolitika kivételével, ahol az EU-nak nincs hatásköre, és több jelentős ország is ellenérdekelt. A Stabilitási és Növekedési Egyezmény 2023 decemberi változatában egyértelműen a szabályalapú költségvetés útjára való visszatérésre kötelez. A tapasztalat szerint ennél a „szükség törvényt bont” elve valósulhat meg. Pedig a SNP új kiadása már nélkülözi a korábbi merevséget, viszont a közös célok megközelítésére, a közös szemlélet elfogadására egyértelműen kötelez.

Az elmúlt másfél évtizedben volt hajlam arra, hogy az uniót egyfajta fejőstehénnek tekintsék. Erre a jövőben kevésbé lesz mód, ahogy Magyarország fejlettségi szintje konvergált az uniós átlaghoz (az életszínvonal természetesen nem). A mostani háromnegyedes szint az, amikortól a nettó haszonélvezői pozíció lemorzsolódása elkerülhetetlen lesz a jogállamisági vitától teljesen függetlenül. Ha az EU további bővülésére a 2023 decemberi kezdeményezések szerint sor kerül, az bizonyára drámaian hat a magyar és a lengyel transzferekre. De hasonló hatású lenne a Nyugat-Balkán csatlakozása is, ahol a kohéziós alapok tekintetében várható hasonló hatás.

Ha nem zárunk ki újabb globális pénzügyi válságot, akkor nyilván nagy szükség lenne a Költségvetési és Bankunió keretében létrehozott, jórészt megelőző és stabilizáló eszközrendszer bevetésére. Erre azonban értelemszerűen csak az euróövezet tagjai lehetnek képesek. Különösen fontos lehet egy tőkepiaci földrengés esetén az EKB, mint korlátlan véghitelező jelenléte. A kívülállás már ma is nagy luxus, válságban életveszélyes lehet. Mint tudjuk az euró bevezetése messze nem pusztán technikai kérdés. A politikai akaratot egyáltalán nem látom erre nézve.

Köz-gazdaság: Magyarország adja az Európai Unió elnökséget a következő félévben. Ennek lehet-e bármilyen hatása a magyar gazdaságpolitikára és befolyásolja-e a 2026-os parlamenti választásokat?

Csaba László: Az uniós elnökség egy évtizede is jó lehetőséget adott az ország EU – és nem pusztán az elvont európai értékek – melletti elkötelezettségének szemléltetésére. Azt kell mondanom: nincs olyan, hogy egy befektető, amikor reggel leül a számítógépe elé, már elfelejtette, mit látott és hallott előző este a tv-híradóban, netán a riportfilmekben, vagy mit írnak üzletfelei a magyar viszonyokról. Az adószint persze számít, de messze nem csak ez a fontos.

Úgy érzékelem, van tere annak, hogy az ország általános megítélését a soros elnökség hatékony lebonyolításával, konstruktív javaslatokkal, jó szervezéssel egyfajta pozitív országpropagandával javítsuk. Ez egyebek mellett feltételezi, hogy a jelenleg már folyó 2026-os választási kampány ne arról szóljon, hogy védjük meg családjainkat az EU-tól. Az unió nyilván messze nem tökéletes, szabályaiban és fellépésében van mit javítani. De ezt higgadt, konstruktív hangnemben lehet elérni. Ebbe bizony beletartozik az is, hogy a digitális világban elfogadhatatlan a ketős beszéd, a világ más részein a kultúremlékek körében nem bevett beszéd- és viselkedésmód, netán a közös alapértékek, mint a parlamenti demokrácia, a sajtószabadság, az emberi jogok, az önvédelemhez való jog és sok más, két évtizede mindenki által vallott szempontok nyílt vagy összekacsintó megkérdőjelezése.

A soros elnökség, mint maga az EU tagság is esély, de nem adottság, hogy a legtöbb jót hozzuk ki belőle.

Köszönjük a beszélgetést!
Csontos Tamás – Trautmann László